

STARORUSKI EP SLOVO O POLKU IGOREVE

V staroruski literaturi ima Slovo¹ v marsičem posebno mesto. Iz drugih knjižnih zvrsti te dobe izstopa zaradi svoje neizpodbitne originalnosti po vsebinski in formalni zasnovi, zaradi svojega prekipevajočega jezikovnega bogastva in živosti ter umetniške zbitosti. V teku poldruega stoletja, odkar se nešteti slavisti, zgodovinarji in drugi bavijo s proučevanjem tega znamenitega dela, so bile večkrat omenjene in analizirane paralele s podobnimi zahodno-evropskimi pesnitvami, predvsem pa z nordijskimi sagami in ne nazadnje z vzhodnoslovansko, posebej z ukrajinsko narodno poezijo (dume). Posebno vprašanje je zveza z nordijskimi sagami, kajti do danes še ni bilo mogoče točno ugotoviti, kako močno in do kdaj se je v staroruski državi obdržala prinešena nordijska pesniška tradicija. Vendar pa je možno nekatere podobnosti razlagati tudi iz enakih družbenih in socialnih pogojev in ni nujno vedno sklepati na vplive.

Ep, ki obsega komaj dobro polo teksta, spada med tiste srednjeveške umetnine, ki jih bralec še danes občuduje. Morda je bilo podobnih literarnih del v srednjeveški Rusiji več, a zaradi redkih spomenikov te zvrsti nimamo popolne slike. Od svoje prve izdaje leta 1800 je Slovo doživelo v Rusiji in drugod neštete nove izdaje, komentarje, rekonstrukcije, prevode in prepešnitve (zlasti Žukovski, Majkov). Vsa literatura o njem bi gotovo napolnila lepe knjižne police, toda nove razlage porajajo nove pomisleke in silijo k nadaljnemu razmišljanju in novim osvetlitvam posameznih vprašanj, zato je tudi razumljivo, da se še danes iz leta v leto pojavljajo nove izdaje.

Glavni zunanji vzrok za toliko vabljenost je pač v tem, da je Musin-Puškinski rokopis zgorel ob velikem moskovskem požaru leta 1812. Tako je danes vsakdo, ki se s Slovom ukvarja, navezan le na omenjeno prvo izdajo in na prepis, ki so ga leta 1797 izdelali za carico Katarino. Takrat še nezadostno razvita paleografska in filološka veda sta pripomogli, da so zašla v tisk in prepis nepravilna razumevanja ter svobodna tolmačenja slabo čitljivih mest, a kljub velikemu napredku pomožnih ved si razlage še danes niso enotne.

Prvotni rokopis je moral nastati neposredno po neuspelem Igorjevem pohodu proti Polovcem leta 1185, po vsej verjetnosti na nekem knežjem dvoru sredi Kijevske države. Avtor je sestavil tekst in ga pel ali recitiral v spremeljavni kakega glasbila na dvoru, pred bojarji oziroma knezovo družino, kakor se je imenovala njegova stalna vojska. Pevec je poznal do podrobnosti tedanje vojaško življenje in opremo, lov in vso južno stepno pokrajino ter je bil odlično poučen o preteklih in sodobnih knežjih razmerah in bojevanjih proti vpadajočim stepnim turko-mongolskim plemenom. Ob splošnem premiku politične in kulturne aktivnosti proti severu v naslednjih stoletjih so tekst večkrat prepisovali v pskovsko-novgorodskih kulturnih središčih, tako da je od tod v tekstu več izrazitih dialektičnih sledi, pa tudi redki cerkvenoslovanski elementi so bili vnešeni šele po drugem južnoslovanskem vplivnem valu konec 14. in v 15. stoletju. Pesnitev je morala biti zelo popularna, saj najdemo v nekaterih drugih spomenikih cele citate iz Slova in je tako imenovana Zadonščina sestavljena čisto po njegovem vzorcu. Zgoreli rokopis je eden med prepisi iz 16. stoletja.

¹ Slovensko izdajo priredil Rajko Nahtigal. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana 1954.

V dobi, ko je delo nastalo, so se že občutno zrahljale fevdalne vezi med Kijevom in provincialnimi knezi. Tako je bilo tudi mogoče, da je novgorod-severski knez Igor na lastno pest dvignil vojsko proti Polovcem. Vso pesnitev preveva tožba nad neslogo med knezi, ki je kot senca legla na rusko deželo in odprla vrata kočevniškim osvajalcem.

Vsebina epa je v svojih glavnih delih jasna. Po uvodu, kjer zatrjuje pevec, da ne bo dal mislim svobodnega poleta, temveč da bo zabrenkal na živo struno in govoril o resničnih dogodkih, sledi opis pohoda Igorjeve in Vsevolodove vojske, prvih zmag, poraza in ujetništva. Srednji del zavzema govor (slovo) kijevskega kneza Svjatoslava, ki je razžaloščen in ogorčen nad neslogo in samovoljo knezov, obuja prejšnje čase blagostanja in uspešnih bojev. Krajši in čisto oddeljen je biser Slova, plač Jaroslavne, Igorjeve žene. Ona nagovarja sonce, veter in Dnjeper, jih roti in prosi, naj ji vrnejo dragega moža. Iz odlomka diha globoka ljubezen, milina in čar ruske žene. Na koncu pripoveduje avtor o Igorjevem begu iz ujetništva. Vendar je znotraj še vse polno včasih ne čisto smiselnih zarez in preskokov (razen v plaču, ki je popolnoma enotno sestavljen). Morebiti je ta način služil pevцу za večjo impresivnost recitacije, da je tako poslušalca neprestano trgal iz določenega miselnega toka in ga presenečal z novimi podobami. Zato tudi ni pravih stavčnih zvez, posebno odvisnikov je malo; s samimi kratkimi glavnimi stavki se dotakne misli in spreži občutje in že steče pevec dalje. Tako zapleteni kompoziciji ustreza tudi stilistika. Pesnitev je obložena s pesniškimi figurami, pripovedovanje, ki je vseskozi dramatično in dinamično, je napolnjeno z apostrofami; teče v dveh ravninah, preskakuje med realizmom in simboliko. Stepa z vsem svojim živalskim in rastlinskim življenjem, nébes in morje se ujamejo in harmonično zazvenijo ob sreči in nesreči Igorjeve vojske. Ljudje in narava so eno, vsi se razumejo, govorijo, se vesele in žalujejo, obdani od dobrih in zlih elementov narave. Ep je prepleten z neverjetnimi hiperbolami, tako meče knez bremena čez oblake, suši reke, Vsevolodovi Kurjani so bili vzrejeni na konicah mečev itd. Temu se pridružujejo še številne mitološke postave, poganski bogovi, demoni, personificirani žalost in beda. Ti in še mnogi pesniški okrasji stopnjujejo umetniški učinek in se strnejo v veliko estetsko silo. Muzikalni efekt povečujejo mnoge aliteracije, ki vežejo manjše enote pa tudi ves stavek ali dva. Na nekaterih mestih je jezik do velike mere ritmiziran, toda poizkusi, da bi odkrili v epu neko verzno zakonitost, niso uspeli. Posebej preseneča veliko leksikalno bogastvo (tudi orientalne besede). Avtor kaj rad uporablja sintaktične paralele, sinonime in oblaga imena z epiteti; vso glasovno mnogoličnost podaja z zvočnimi podobami v besedah, rad seje rekla in aforizme.

Prof. Nahtigal je za daljšim uvodom objavil poleg teksta iz prve izdaje še rekonstrukcije pesnitve v idealni staroruski jezik 12. stoletja, ga fonetično transkribiral in akcentuiral ter v četrti koloni dodal veren, skoraj dobeseden, svečano in nekoliko arhaično zveneči slovenski prevod. Posebno novost in vrednost pa predstavljajo obširne in domiselne opombe, kjer na originalen način obravnava in osvetljuje vsa količkaj problematična mesta in daje nova tolmačenja. Kljub neštetim predhodnim izdajam je profesor Nahtigal prvi, ki je podal na koncu popoln znanstven slovar. Škoda le, da je zagrebška tiskarna tiskala tako na hitro, da so se prikradle mnoge tiskovne napake, zlasti v najdelikatnejšem delu, to je v transkripciji. Najvažnejše napake je profesor Nahtigal popravil in objavil popravke v Slavistični reviji V—VII 1954.

F. Jakopin